

νεχής πορεία με τὸν Χριστὸ διὰ μέσου τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. (βλ. π. Δημ. Στανιλόαε, Ἡ πορεία με τὸν Σωτήρα Χριστό, ἐκδ. Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας, Ἀθήνα, 1984).

Δεύτερον, διὰ νὰ δύναται νὰ θεωρηθῆ πῶς ἡ ἐξήγησις, ἡ ἐρμηνεία «σημαίνει μεσολάβησις, μεσίτευσις τῆς διδακτικῆς σωτηρίας (λυτρωτικῆς) ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν ἀκροατῆ» (σελ. 14) καὶ γενικὰ ὅτι ἡ ἐρμηνεία παίζει σωτήριον ρόλον διὰ τὸν ἀκροατῆν, θὰ ἔπρεπε ὁ ἐρμηνευτὴς νὰ ἔχη τὴν συνείδησιν τοῦ ἀλαθῆτου τῆς ἐρμηνείας του. ἄλλοιῶς θὰ ὀδηγήσῃ τοὺς πιστοὺς ὄχι πρὸς τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν αἵρεσιν. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν ὁ Ὁριγένης (διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται ὁ λόγος) νὰ ἔχη συνεχῶς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀλαθῆτου τῆς ἐρμηνείας του, νὰ εἶναι δηλαδὴ βέβαιος ὅτι ἡ ἰδική του ἐρμηνεία ὀδηγεῖ τὸν ἀκροατῆν (τὸν πιστὸν στὴν θέωσιν) καὶ ὄχι στὴν αἵρεσιν. Συμβαίνει ἄραγε αὐτό; Ὁ ἴδιος ὁ Ὁριγένης ἀμφιβάλλει μερικὲς φορὲς διὰ τὴν ἐρμηνείαν του, τονίζων ὅτι «πρέπει νὰ πιστεύσωμε μόνο ἐκείνη τὴν ἀλήθεια, ποὺ δὲν λοξοδρομεῖ καθόλου ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἀποστολικὴν παράδοσιν» (Περὶ ἀρχῶν, Προοιμ. 5) ἐνῶ εἰς ἄλλο σημεῖον, δέχεται ὁ ἴδιος νὰ δώσῃ λόγον μπροστὰ στὴν ἐκκλησία εἰς περίπτωσιν κάποιου σφάλματος εἰς βάρος τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν (In Iosuaam 7, 6) Καὶ ὁ Ὁριγένης ἔσφαλε εἰς πολλὰ σημεία, γεγονὸς ποὺ ἠνάγκασε τὴν Ἐκκλησίαν νὰ τὸν καταδικάσῃ ἐπισήμως (543).

Τρίτον, τὰ περισσότερα στοιχεῖα ποὺ διαπιστώνει ἡ ἐρευνήτριά μας διὰ τὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον τοῦ Ὁριγένους, μποροῦν νὰ εὑρεθοῦν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ὁμιλίαις τῶν Πατέρων. Τότε, μήπως τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς γνωρίσματα κάθε προφορικοῦ λόγου, κάθε κηρύγματος;

Ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὰς παραπάνω προσωπικὰ παρατηρήσεις μας, τὸ βιβλίον τῆς Karen Jo Torjesen ἀποτελεῖ μιαν σπουδαίαν καὶ σοβαρὰν εἰσαγωγὴν τόσον εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν, ὅσον καὶ εἰς τὴν βιβλικὴν θεολογίαν τοῦ Ὁριγένους.

Διακ. Δρ. ΗΛΙΑΣ ΦΡΑΤΣΕΑΣ

Γ. Α. Χριστοδούλου, *Σύμμικτα κριτικά*, Ἀθήναι 1986, σελ. 398.

Τὸ βιβλίον περιέχει ὑπὸ 21 τίτλους εἴκοσι τρεῖς ἐργασίας φιλολογικῆς κριτικῆς. Προκαταρκτικῶς σημειοῦμεν ὅτι ὁ Σ(υγγραφεὺς) ἐργάζεται ὑπὸ δύο γενικὰς ἀρχάς. Πρῶτον ὅτι εἰς τὴν ἐκδοσιν ἐνὸς κειμένου καὶ διὰ καὶ κλασσικοῦ ὁ ἀληθινὸς φιλόλογος ὀφείλει νὰ μὴ δεχθῆ τὸ κείμενον του ἀταλαιπώρως οὔτε ἐπομένως καὶ τὰ σχόλια τοῦ ἐκδότου, ἀλλὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν πιστότητα τοῦ κειμένου ἀνατρέχων εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσίν του, τὴν ὁποίαν ἐὰν ὁ ἴδιος δὲν θέλῃ νὰ ἐρευνήσῃ κατὰ βάθος, δύναται νὰ τὴν ἔχη πρόχειρον ἀπὸ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ παραμελῆ. Ἡ δευτέρα ἀρχὴ τοῦ Σ. εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία μας λογοτεχνία ἢ κλασσικὴ, καὶ ἡ προκλασσικὴ καὶ ἡ μετακλασσικὴ καὶ βυζαντινὴ καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀποτελοῦν τὴν ἀδιαίρετον ἐνιαίαν ἐλληνικὴν φιλολογικὴν γραμματείαν καὶ φιλολογίαν, τὴν Ἑ λ λ ν ο λ ο γ ί α ν —ἀκριβῶς ὡς τὸ διεκήρυσσεν ὁ ἀείμνηστος Ἰω. Συκουτρῆς— συνεπῶς δὲ ἡ ἐκδοσις καὶ τῶν Νεοελληνικῶν φιλολογικῶν ἔργων πρέπει νὰ γίνεται μετὰ τὰς ἰδίας ἐπιστημονικὰς μεθόδους, ἥτοι τὴν διακρίβωσιν τοῦ κει-

μένου διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς γραπτῆς αὐτῶν παραδόσεως καὶ τῶν μαρτυριῶν, ἔκδοσις κριτική.

Ἐκ τῶν εἴκοσι τριῶν, πραγματειῶν τοῦ βιβλίου, τρεῖς, αἱ X, XI, XI ἐμφανίζονται ἐδῶ διὰ πρώτην φοράν, αἱ λοιπαὶ δὲ εἴκοσι ἔχουν ἤδη δημοσιευθῆ εἰς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ, καὶ δὴ καὶ 7 εἰς τὸ περιοδικὸν μας ΠΛΑΤΩΝ, 6 εἰς τὸ ΔΙΑΒΑΖΩ, 3 εἰς τὸ ΕΠΟΠΤΕΙΑ, 2 εἰς τὰ ΧΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ καὶ ἀνά μία εἰς τὴν ΕΒΦΣΠΑ καὶ τὴν ΝΕΑΝ ΕΣΤΙΑΝ.

Ἄς ἐπισκοπήσωμεν πρῶτον τὰς τὸ πρῶτον ἤδη ἐμφανιζομένας μελέτας. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη, ὑπ' ἀριθμὸν X ἀναφέρεται εἰς τὸν κώδικα τῆς Μονῆς Μ. Λαύρας Ω 75 τοῦ Διοσκορίδου περὶ ὕλης ἱατρικῆς. Αὐτὴ ἡ μελέτη ἐξ 65 σελίδων ἀποτελεῖ τμῆμα εὐρυτέρας ἐπιστημονικῆς ἐργασίας ἀδημοσιεύτου εἰσέτι. Ὁ Σ. προβαίνει εἰς συστηματικὴν παλαιογραφικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κώδικος ὅπερ ἀποτελεῖ βᾶσιν τῆς διακριβώσεως τοῦ γνησίου κειμένου καὶ τῶν ἀληθῶν ἀντιλήψεων τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρότερον εἶδος τῶν ἐργασιῶν τοῦ φιλολόγου. Περιγράφει τὸν κώδικα, ἐξετάζει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γραφῆς του, ἐκ διαφόρων ἐνδείξεων καὶ ἐκ τῆς προηγηθείσης κριτικῆς ἐργασίας ἐκδοτῶν καὶ λογίων, προβαίνει εἰς τὴν χρονολόγησίν του, ἀναλύει τὸν τρόπον τοῦ καταρτισμοῦ του, περιγράφει τὴν κατάστασίν του, ἀνασκοπεῖ τὰς ἐργασίας τῶν λογίων ἐπὶ τοῦ κώδικος τούτου καὶ τοῦ πλήθους τῶν ὑπαρχόντων κωδίκων τοῦ ἐκ Κιλικίας συγγραφέως καὶ τὸ στέμμα τῶν κωδίκων ὑπὸ Wellmann. Διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς συγκροτήσεως τοῦ κώδικος προβαίνει εἰς συγκρίσεις ἀποσπασμάτων τοῦ κειμένου ἐκ διαφόρων κεφαλαίων καὶ τοπολογικῶν πινάκων καὶ ἀποσπασμάτων ἐξ ἀναλόγων συγγραμμάτων ἄλλων συγγραφέων. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ κώδικος τούτου πρὸς ἄλλους ἀναζητεῖ παραλλασσοῦσας γραφάς, παραλείψεις, διπλᾶς καταγραφάς, ἀποκλειστικότητας γραφῶν, ἐπικυρώσεις τῆς ὀρθότητος γραφῶν ἐκ μεταγενεστέρων διορθώσεων τῶν λογίων καὶ ἐκ μνειῶν εἰδικῶν προσώπων κλπ. Ἡ ἐργασία αὐτὴ προϋποθέτουσα ἐπίμονον καὶ μακρὰν ἐνασχόλησιν εἰς ἀντιβολὴν κωδίκων —ἐνίοτε ἀσθενοῦς γραφῆς καὶ ἐπισημειώσεων συμπυκνωμένων ταχυγραφικῶς, συνθηματικῶς καὶ ἄλλειπτικῶς σημειουμένων— ἀπαιτεῖ μακρὰν προπαιδείαν καὶ εἰδίκευσιν, ὑπομονὴν καὶ ἀγχίνουαν καὶ ἔμμονὴν σκληράν, ἐν εἶδος βασάνου, τὸ ὅποιον μόνον οἱ ὑποστάντες αὐτὸ δύνανται νὰ ἐκτιμήσουν εἰς τὴν ἑκατὸν του.

Μετὰ τὴν παλαιογραφικὴν διερεύνησιν καὶ τὴν διαπίστωσιν τοῦ τρόπου τῆς συγκροτήσεως τοῦ κώδικος ὁ Σ. παραθέτει πλήρη εὐρετήρια κατὰ στοιχεῖον (Ἐπίμετρα Α'-Θ') τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῷ κώδικι ἀναφερομένων βοτάνων, ἐνίοτε σχεδιασμάτων ἀνθέων καρπῶν, ὕλης δένδρων παντοίων, ζώων οἴνων, λίθων καὶ παντοίων εἰδῶν, φαρμάκων δυναμένων ὠφελεῖν ἢ βλάπτειν, ἰοβόλων κλπ. Πίνακές τινες εἰδῶν μὴ περιγραφομένων εἰς τὸν κώδικα Ω 75 ἔχουν σχηματισθῆ διὰ συλλογῆς τῶν ἐξ ἄλλων κωδίκων τοῦ Διοσκορίδου. Ἡ ἐργασία προδίδει δεξιότητα ἐρεῦνης, ἐπιμέλειαν καὶ ἀγχίνουαν, προσόντα ἄξια πολλῆς ἐκτιμήσεως. Παρατίθενται φωτοτυπία σελίδων τοῦ κώδικος.

Ἡ πραγματεία ὑπ' ἀρ. XI, τὸ πρῶτον ἐδῶ ἐμφανιζομένη, ἀναφέρεται εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀπολογητοῦ II αἱ. Θεοφίλου Πρὸς Αὐτόλυκον ἐκ τριῶν τόμων. Τελευταία ἔκδοσις τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ὑπὸ R. Grant, εἰς τὸ κείμενον τοῦ ὁποίου προέτεινε 55 διορθώσεις ὁ ἔγκριτος Καθηγητὴς τῆς Urbana M. Marcovich, ὁ γράψας ἄρθρον παλαιότερον εἰς τὸν ΠΛΑΤΩΝΑ. Ὁ Χριστοδούλου ἔχων μελετήσῃ καλῶς τὸν συγγραφέα προβαίνει εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου βραχείας καὶ προχωρῶν εἰς συστηματικὸν ἔλεγχον τοῦ κειμένου προτείνει 70 διορθώσεις. Αἱ προτάσεις του εἶναι πολὺ προσεκτικαὶ μετὰ βᾶσανον πασῶν τῶν ὑπὸ τῶν λογίων προταθεισῶν γραφῶν καὶ εἰκαστιῶν.

πλήρως διερευνηθεισῶν καὶ ἐκτιμηθεισῶν. Αἱ προτεινόμεναι γραφαὶ στηρίζονται ἄλλοι μὲν εἰς τὴν λογικὴν ἀναγκαιότητα τοῦ λόγου, ὥστε νὰ στοιχῆ πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέως ὡς ἐκδηλοῦται εἰς τὸ ὅλον κείμενον, ἄλλαχού δὲ εἰς τὴν γραμματικὴν νομοτέλειαν καὶ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως. Εἶναι πρόδηλος ἡ προσεκτικὴ ἀνάγνωσις καὶ κατανόησις τοῦ ἔργου τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ ἐπιμελὴς διερεύνησις τῶν γραφῶν καὶ τῶν συλλογισμῶν τῶν προτεινάντων εἰκασίας ἐπὶ τοῦ κειμένου διαφόρων λογίων.

Ἡ ὑπ' ἄρ. XII νέα μελέτη τοῦ Σ. ἀφορᾷ εἰς Μανουὴλ τὸν Ρήτορα τοῦ ΙΕ' αἰ., ἀποτελεῖ δὲ βιβλιοκρισίαν εἰς τὸ βιβλίον Δ. Σοφianoῦ περὶ τοῦ ἐγγωμιστικοῦ λόγου τοῦ Μανουὴλ εἰς τὸν νεομάρτυρα Μαχαὴλ Μαυροειδῆν. Ὁ Σ. ἀσχολεῖται μὲ τὸ παρατιθέμενον εἰς τὸ κρινόμενον βιβλίον κείμενον τοῦ λογιῶν Μανουὴλ, εἰλημμένον ἐκ κώδικος τῆς Μονῆς Ἰβήρων καὶ παρακολουθῶν τὰς κριτικὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότου προτείνει μὲ πείραν καὶ φιλολογικὴν ἐγκράτειαν ἠτιολογημένως τὰς δεούσας διορθώσεις εἰς τε τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν στίξιν (ἐσφαλμένη στίξις=ἐσφαλμένον νόημα) καὶ τὸν τονισμόν. Μὲ τὴν μελέτην αὐτὴν ἀποδεικνύεται τὸ ἤδη λεχθὲν ὅτι ὁ Χριστοδούλου ἀντιμετωπίζει ἐνιαίως τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν ἀρχαίαν, μέσην καὶ νεωτέραν καὶ ὑπογραμμίζει ὅτι τὰ ἐκδιδόμενα κείμενα, ἀκόμη καὶ τὰ σημερινά, διὰ νὰ τὰ ἐννοήσωμεν ὀφείλομεν νὰ τὰ γράψωμεν σωστά, κριτικῶς, μὲ ὀρθὴν γραφὴν, ὀρθὸν τονισμόν καὶ ὀρθὴν στίξιν.

Καὶ ἤδη εἰς τὸν ὄγκον τῶν ἤδη πρότερον εἴκοσι δημοσιευμένων μελετῶν κριτικῆς φύσεως τοῦ Χριστοδούλου.

Εἰς τὴν μελέτην I ἔχομεν ἐργασίαν τοῦ φιλολογικῆν (ΠΛΑΤΩΝ 20/1968) ἐπὶ τῶν δημηγοριῶν Κλέωνος καὶ Διοδότου ἐν Θουκ. Γ 37-48. Ἐκατέρω τῶν ἀναλύσεων στρέφεται πρὸς τὰς προβαλλομένας ἰδέας, συσχετιζόμενας πρὸς τὰς τοῦ Περικλέους, τὴν ἐπιχειρηματολογίαν, τὴν ρητορικὴν πειστικότητα. Εἶτα εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν δύο δημηγοριῶν, τὴν παραβολὴν τῆς δομῆς τῆς σκέψεώς των ἐν συσχετισμῶ πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἡγεμονίας καὶ τῆς θέσεως τῶν συμμαχίδων. Τοὺς δύο λόγους ἐντάσσει εἰς τὸν τρόπον τῆς ἱστορικῆς κρίσεως τοῦ Θουκυδίδου. Παρατίθεται ἄφθονος γαλλικὴ καὶ ἀγγλικὴ βιβλιογραφία.

Εἰς τὴν ὑπ' ἄρ. II μελέτην *Gnomologium Vatopedianum* καὶ *Gnom. Venetum-τμήμα Σοφοκλείου* (ΕΕΦΣΠΑ 1937-8) ὑπάρχει μόνος μέγας, ἀπὸ τὴν παραβολὴν καὶ τὴν χρονολόγησιν τῶν χφφ. ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιογραφικῶν τῶν στοιχείων καὶ μὲ παλαιογραφικὴν ἐπισκόπησιν. Παρατίθενται γνωμικοὶ στίχοι ἐκ τῶν τριῶν δραμάτων τῆς «Βυζαντινῆς τριάδος» (Αἰ., Ἦλ., Ο.Τ.) κατὰ τρόπον ἐμφαινόντα τὴν αἰνιγματώδη βραχυγραφικὴν καὶ συντομογραφικὴν μεσαιωνικὴν γραφὴν τῶν κωδίκων μὲ τὰ κενὰ καὶ τὰς ἰδιωτικίας, ἅτινα συμπληροῦνται, παρατίθενται δὲ καὶ φωτοτυπημένα σελίδες τῶν χφφ.

Ἡ μελέτη III ἀποτελεῖ βιβλιοκρισίαν (ΠΛΑΤΩΝ 26/1979) τοῦ διτόμου ἔργου τοῦ ἀγγλοῦ σοφοῦ Dawe περὶ τοῦ κειμένου, τῶν χφφ. καὶ τῆς παραβολῆς αὐτῶν ἐπὶ τῶν Σοφοκλείων ἔργων τῆς Βυζ. τριάδος. Καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐδῶ εἶναι ἐκ τῶν δοκιματῶν φιλολόγων, ἀλλὰ καὶ ὁ κριτὴς ἀντάξιός μὲ ἀνάλυσιν μεθοδικὴν καὶ πλήρη τῶν παλαιογραφικῶν δεδομένων καὶ κρίσεις ὀρθὰς διὰ τὸ στέμμα, διὰ τὴν διάκρισιν ἐν τοῖς χφφ. τῶν διαφορῶν, προερχομένων ἐκ τῶν διαφόρων περιόδων τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως ἤδη πρὸ τῶν Παλαιολογείων καὶ μὲ εἰκασίας διορθώσεως ὑψηλοῦ κριτικοῦ αἰσθητηρίου. Ἐξαίρει ὅτι ὁ Dawe μνημονεύει τὰς διορθώσεις Ἑλλήνων φιλολόγων—Ζήκα, Παπαγεωργίου, Τραχίλη, Φάβη, Χαριτωνίδου— γενικῶς δὲ εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν του ἀφίνει νὰ καταφαινεται ἡ ἐξειδικευσίς του εἰς τὰς πλέον λεπτὰς ἀποχωρήσεις τῆς παλαιογραφικῆς ἐρεῦνης. Ἐν τέλει προσαρτᾷ παράρτημα σχολίων τοῦ Αἰάντος συλλεγόν-

των ὑπ' αὐτοῦ ἐκ γραφῶν τῆς φῆας, διαστίχων ἢ ὑπερκειμένων τοῦ L' ἐξ ἀντιβολῆς δέκα κωδίκων ἀπὸ στίχ. 1-1418. Αἱ παρατιθέμεναι γραφαὶ ἐκτεινόμεναι εἰς 17 σελίδας μαρτυροῦν ἀφῶνως μὲν, εὐγλώττως δὲ περὶ μόχθου φιλολογικοῦ ἀσυνήθους.

Ἡ μελέτη IV ἀφορᾷ εἰς βιβλιοκρισίαν τῆς Ἀντιγόνης ὑπὸ Γ. Μαρκαντωνάτου (ΕΠΟΠΤΕΙΑ 41/1979) μὲ τὴν συνήθη ἀνάλυσιν τῆς ἐργασίας τῆς ἀναγκαίως πρὸς σύνθεσιν τοῦ κειμένου καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τινῶν παραλείψεων.

Ἡ μελέτη V εἶναι βιβλιοκρισία τῶν Pindari I Erinikia τοῦ Snell - H. Maehler-Teubner 1984 (ΠΛΑΤΩΝ 37/1985). Μετὰ τὴν κρίσιν παραθέτει διορθώσεις τοῦ Κοραῆ ἐκ τῶν χφ. τῆς ἐν Χίφ βιβλιοθήκης του.

Ἡ μελέτη VI ἀποτελεῖ βιβλιοκρισίαν τῶν Βακχῶν τοῦ Εὐριπίδου, ἐκδ. E. Ch. Korff, Teubner 1982 (ΠΛΑΤΩΝ 34-35/1982-83). Ἐκτὸς τῶν παρατηρήσεών του κρίνει γραφάς τινὰς καὶ προσθέτει βιβλιογραφίαν.

Ἡ μελέτη VII ἀναφέρεται εἰς βιβλιοκρισίαν τοῦ Θεαιτήτου ἐκδ. I. N. Θεοδωρακοπούλου (ΔΙΑΒΑΖΩ 35/1980): «Ἡ κρίσις τῶν φιλολογικῶν ἔργων ὀφείλει νὰ εἶναι πλήρης καὶ ἀνεπιφύλακτος» εἶχα ἀκούσει ἐκ στόματος Charles Picard, μέλους τοῦ Jury τοῦ κρίνοντος διδακτορικὴν διατριβὴν καθηγητοῦ τῆς Sorbonne. Οἱ προηγούμενοι κριταὶ εἶχον ἐγκωμιάσει τὸν κρινόμενον ὡς δόξαν τῆς Γαλλίας καὶ τὸ μέγα ἔργον του ὡς ἄξιον. Τελευταῖος ὁμιλήσας ὁ Picard ἐπὶ τρεῖς ὥρας καὶ πλέον ἔκρινε τὴν διατριβὴν συμφωνήσας ἐν τέλει ὅτι ὁ κρινόμενος εἶναι ὑπεράξιος καὶ δόξα τῆς Γαλλίας, οὐχ ἥτιον ὅμως εἶπεν ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ριφθῆ καὶ «ὁ κονιορτὸς αὐτὸς τῶν παρατηρήσεων χάριν τῆς τιμῆς τῆς Ἐπιστήμης».

Ἀνεπόλησα τὴν παλαιὰν Παρισινὴν ἐντύπωσιν βλέπων ὅτι ὁ Σ. εὐθυρρημόνως καὶ χάριν τῆς Ἐπιστήμης παρὰ ὄλον τὸν εὐλαβῆ σεβασμὸν πρὸς τὸν Διδάσκαλον ἀναζητεῖ τὰς πλημμελείας τοῦ κρινόμενου ἔργου (δυσὸν γὰρ ὄντιον φίλον ὄσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν) Αἱ ἐνδείξεις τῶν ἀδυναμιῶν καὶ πλημμελειῶν εἶναι πλήρως τεκμηριωμέναι.

Ἡ μελέτη VIII ἤρωα στὸ Δημοσθένη ἔχει δύο σκέλη. α' Τὴν βιβλιοκρισίαν εἰς W. Jaeger Δημοσθένους μετὰφρ. Δ. Καπούζα-Καρασάββα 1979 (ΔΙΑΒΑΖΩ 24/1979), ἐν τῇ ὅποιᾳ ἀξιόλογος ἀνάλυσις καὶ β' βιβλιοκρισία εἰς R. Dilts Scholia Demosthenica. I. Teubner 1983 (ΠΛΑΤΩΝ 36/1984), ἐν ἣ καὶ ὑποδείξεις τινὲς διὰ τὸ κείμενον.

Ἡ μελέτη IX ἀποτελεῖ βιβλιοκρισίαν τοῦ Carmina Anacreontea, M. L. West, Teubner 1984 (ΠΛΑΤΩΝ 37/1985). Εἰς τὴν εὐμενῆ τοῦ βιβλίου κρίσιν ὁ Σ. προσθέτει γραφάς τινὰς τοῦ Ἀδ. Κοραῆ εἰλημμένας ἐξ ἰδίας αὐτοῦ μελέτης δημοσιευθείσης ἐν ΠΛΑΤΩΝ 37/1985 σελ. 282-222.

Ἡ μελέτη XIII, A. Lesky Ἱστορία τῆς Ἀρχ. Ἑλλ. Λογοτεχνίας Δ' ἐκδ. μετὰφρ. Α. Τσοπανάκη (ΔΙΑΒΑΖΩ 17/1979), ἀποτελεῖ βιβλιοκρισίαν. Εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν ταύτην ἀξιοσημείωτος εἶναι τοῦ μεταφραστοῦ ἢ διαπιστώσις ὅτι ὁ περιοδικὸς λόγος ἐκάστου συγγραφέως ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν ἐκδήλωσιν τοῦ ὕφους του, ἢ δὲ Νέα Ἑλληνικὴ εἶναι παρατακτικὴ γλῶσσα καμωμένη γιὰ μικροπερίοδο λόγο. «Κάθε γλῶσσα εἶναι μικροπερίοδος ἢ μακροπερίοδος, παρατακτικὴ ἢ ὑποτακτικὴ, ἀνάλογα μὲ τὴν καλλιέργειά της, ἀλλὰ κυρίως ἀνάλογα μὲ τὴν σύνθετη ἢ ὄχι σύλληψη καὶ διατύπωση τῶν γεγονότων καὶ τῶν σχέσεών τους μέσα στὸ μυαλὸ τῶν συγγραφέων της». Φρόνιμος λόγος, προσθέτει ὁ Χρ. Φρόνιμος ἀλλὰ τὸν ἐξώντωσαν ἢ σημερινὴ πολιτικοποίησις τοῦ γλωσσικοῦ ὄργάνου, προσθέτομεν ἡμεῖς. Τὸ ἔργον τοῦ Lesky φρονεῖ ὁ Χρ. δίδει τὸ μέτρον διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ πνεύματος τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ὁπόθεν θὰ λάβωμεν συνείδησιν τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Ἡ μελέτη XIV ἀποτελεῖ βιβλιοκρισίαν τοῦ ἔργου Z. Λορεντζάτου, Ἀρχαῖ-

οι κτιτικοί (ΔΙΑΒΑΖΩ 18/1979). Κατά την κρίσιν πρόκειται περί άνισομεροῦς διαπραγματεύσεως τριῶν ἔργων, τῆς Ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, τῆς Ποιητικῆς Τέχνης τοῦ Ὅρατιου καὶ τοῦ Περί ὕψους τοῦ Λογγίνου. Ὁ ἀποσπασματικὸς τύπος τοῦ δοκιμίου δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν κρίνοντα ἀνάλυσιν καὶ κρίσιν τοῦ κειμένου. Ἐκφέρονται ὁμως παρατηρήσεις τινές.

Ἡ XV μελέτη ἀποτελεῖ παρουσίαν τοῦ ἔργου Ἰω. Συκουτρή, Μελέται καὶ ἄρθρα, ἐκδ. β' Σχολῆς Μωραΐτη 1982 (ΔΙΑΒΑΖΩ 64/1983). Ὁ Σ. ἀναλύει τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ ἔργον ὑπογραμμίζων τὴν γνώμην τοῦ Συκουτρή διὰ τὸ προκῦπτον κέρδος τῶν ἐρχομένων εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν πνευματικὴν παραγωγὴν τοῦ παρελθόντος διὰ τὰς ἀναζητήσεις τοῦ παρόντος καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν ἐξύψωσιν. Οἱ μεγάλοι παλαιοὶ γίνονται σύγχρονοι πνευματικαὶ δυνάμεις πρότυπα διὰ τὸ παρὸν καὶ τὰς ἀνάγκας μας. Τὸ παρελθὸν ἐργάζεται διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ παρόντος καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ μέλλοντος. Ἄγει τὸν ἄνθρωπον εἰς αὐτογνωσίαν, εἰς ἐπίγνωσιν τῆς μοίρας του καὶ εἰς ἀδιάκοπον δημιουργίαν.

Ἡ XVI μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὸ βιβλίον τῶν Γ. Ν. Οἰκονόμου καὶ Γ. Κ. Ἀγγελινάρα, ΑΕ ποίηση καὶ ΝΕ μεταφράσεις (ΕΠΟΠΤΕΙΑ 49/1980) Ὁ κριτὴς ἐξαίρει τὴν ἄκραν ἐπιμέλειαν τῶν συγγραφέων καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, σημειοὶ δὲ ὅτι ἡ μελέτη ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ΠΛΑΤΩΝΑ τόμ. 25 ἕως 35 τῶν ἐτῶν 1973-1978.

Ἡ μελέτη XVII ἀποτελεῖ εἰσήγησιν του εἰς τὸ ἐν Χίῳ Συνέδριον περὶ Κοραῆ ὑπὸ τίτλον «Ὁ Ἀδ. Κοραῆς ὡς διορθωτὴς κλασσικῶν κειμένων, τὸ χφ. 490 τῆς Χίου», ἐδημοσιεύθη δὲ εἰς τὰ Πρακτικὰ Α' τόμ. 1984. Εἰς τὴν ἐμπεριστατωμένην ἀνακοίνωσιν ἀναφέρεται ἡ τῷ 1800 ἐξενεχθεῖσα γνώμη τοῦ Eichstädt ὅτι τέσσαρες ἦσαν οἱ μεγάλοι φιλόλογοι τῆς ἐποχῆς, ὁ Ἀδ. Κοραῆς, ὁ Ριχ. Porson τῆς Κανταβρυγίας, ὁ Φρ. Αὐγ. Wolf τῆς Χάλλης καὶ ὁ Δαν. Wyttenbach τοῦ Leiden. Προστίθενται τέσσαρες μακραὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Κοραῆ δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ Κλειῷ τῆς Τεργέστης ὑπὸ Θεαγ. Λιβαδά τὸ 1874 καὶ τοῦ καθηγητοῦ Wagner τότε.

Ἡ XVIII μελέτη ὑπὸ τίτλον A. Coray Notes critiques sur le texte de Platon (ΠΛΑΤΩΝ 37/1985). Ἡ πολύμοχος αὕτη μελέτη τοῦ Χριστοδούλου φέρει διὰ πρώτην φοράν εἰς φῶς τὰς ἐν τῷ χφ. 490 τῆς Χίου διορθώσεις τοῦ αἰοιδίμου Διδασκάλου τοῦ Γένους Ἀδ. Κοραῆ εἰς τὸν Πλάτωνα, καταλαμβάνει δὲ 39 σελίδας. Ἐκτὸς τούτων ὁ Σ. ἐκφέρει παρατηρήσεις διὰ τὴν φιλολογικὴν δραστηριότητα τοῦ Κοραῆ ἐν Παρισίοις καὶ διορθώσεις εἰς ὄλους τοὺς ἀρχαίους ἐνδόξους συγγραφεῖς διὰ τῆς ἐξόχου ἀγχινοίας του.

Ἡ μελέτη XIX περιέχει τὴν ἔκδοσιν δύο ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ 1) τῆς ἐξ Ἀμστελλοδάμου τὴν 23-9-1974 πρὸς τὰ μέλη τῆς ἐμπορικῆς συντροφίας του καὶ 2) τὴν ἐκ Παρισίων τὴν 29-6-18 πρὸς τοὺς ἐν διασπορᾷ Χίους. Ἡ ἔκδοσις γίνεται μὲ τὴν ἰδίαν ἐπιμέλειαν καὶ ἀναζητήσιν τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως τῶν ἐκάστοτε δημοσιεύσεῶν τῶν μὲ *testimonia* καὶ κριτικὰ ὑπομνήματα τῶν διαφόρων γραφῶν — ἔκδοσις κριτικὴ. Τοῦ αἰοιδίμου Διδασκάλου οἱ λόγοι φέρουν συγκίνησιν οἷαν ἔφερον πρὸς τοὺς αἰχμαλωσίᾳ Ἰουδαίους οἱ λόγοι τῶν Προφητῶν «Τοὺς ἐν διασπορᾷ φίλους Χίους ὄδυρομένους ὄδυρόμενος κατασπάζομαι». Καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν δίδει τὰς πρὸς τὸ ἔθνος ὑποθήκας του: «Ἡ γλῶσσα φίλοι πρῶτον, ἔπειτα τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθη χαρακτηρίζουν καὶ διακρίνουν ἔθνος ἀπὸ ἔθνους. Ἄς σπουδάσωμεν καὶ τὴν γλῶσσαν μέλλουσαν ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ αὐξάνη εἰς τὸ κάλλος, καὶ τὰ ἦθη μας τὰ ὁποῖα ἤρχισαν νὰ γίνωνται ὄντως ἑλληνικά».

Παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἔθνος κατὰ τὴν δουλείαν, τὴν πενίαν, τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων ἀδελφῶν, ἤκουεν ὡς λόγους εὐαγγελίου τοὺς λόγους τοῦ Ἐθνικοῦ Διδασκάλου, ἀφ' ἧς ὁμως τελευταίως προσεβλήθη ὑπὸ ἀπροσδοκῆτου πλουτισμοῦ λωτοφαγῆσαν ἔλησμόνησεν τοὺς λόγους

τοῦ Κοραΐ καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τὰ ἦθη.

Ἡ μελέτη XX ἀποτελεῖ βιβλιοκρισίαν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κοραΐ, τόμ. Α-ΣΤ Ἀθῆναι 1964-1984 ὑπὸ ΟΜΕΔΝΕ, ἐκδ. Ἐθν. Τραπέζης (ΔΙΑΒΑΖΩ 124/1985). Γνωρίζων κατὰ βάθος τὰ Κοραϊκὰ θέματα ὁ Σ. καὶ τὴν περὶ αὐτῶν ἔρευναν καὶ τὰ ἐκδοτικὰ προβλήματα τονίζει τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκδοθῇ corpus τῶν Κοραϊκῶν ἐπιστολῶν, οὕτως ὑποδεικνύει τὸν τρόπον συλλογῆς καὶ ἐπεξεργασίας προβάλλων παραδείγματα καὶ μεθοδικὰς ἀρχάς.

Ἡ μελέτη XXI, Παπαδιαμαντικά ἀποτελεῖ βιβλιοκρισίαν τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπάντων τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη, ὑπὸ Ν. Δ. Τριανταφυλλοπούλου, τόμ. Α' 1981 (ΕΠΟΠΤΕΙΑ 67/1982) καὶ β') κρίσεις ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Φ. Α. Δημητρακοπούλου τοῦ Β' τόμου 1982 (ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ 114 1983). Εἰς τὴν πρώτην ἐπαινεῖται ὁ τρόπος καταρτίσεως τοῦ κειμένου καὶ τὸ γλωσσάριον καὶ γενικῶς ἡ ἐκδοσις ὡς ἐπιμελῆς ἐδουλειᾶς καὶ ἐπιτυχῆς, δίδονται ὅμως ὀρισμαῖοι ὁδηγίαι διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος μετὰ παραδειγμάτων καὶ παρατηρήσεις τινές ἐπὶ ἐνὸς διηγήματος τοῦ τόμου. Εἰς τὴν β' βιβλιοκρισίαν οἱ κρίνοντες ἐλέγχοντες τὴν σημερινὴν ἀνεπάρκειαν τῆς μεθόδου κριτικῆς ἐκδόσεως καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς ἐπισημαίνουν τὸν κίνδυνον νὰ θεωρηθῇ ἡ ΝΕ φιλολογία ὡς ταυτῶσιμος πρὸς τὴν σημερινὴν λογοτεχνίαν. Οἱ κρίνοντες, Χριστοδούλου καὶ Δημητρακόπουλος, παρατηροῦν ὅτι ἀγνοεῖται γενικῶς ὁ Νέος Ἑλληνισμὸς καὶ δηλοῦν τὴν πίστιν τῶν ὅτι εἶναι ἀδιαίρετη ἡ ἑλληνικὴ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ἡ Ἑλληνολογία, ὡς ἐπίστευεν ὁ Ἰω. Συκουτρῆς, διὰ τοῦτο αἱ ἐκδόσεις τῶν φιλολογικῶν ἔργων ὀφείλου νὰ παρέχουν κείμενον ἀξιόπιστον. Κρίνοντες τὸν β' τόμον τοῦ Παπαδιαμάντη τὸν εὐρίσκουν λαμπρόν, ἐκφράζουν ὅμως ἐπιφυλάξεις τινὰς ὡς πρὸς τὴν μεθοδολογίαν καὶ διατυπώνουν παρατηρήσεις διὰ τὸ κείμενον καὶ τὰ testimonia ἀρκετὰ ἐκτεταμένας.

Ὁ ἐπισκοπηθεὶς ἀνωτέρω ὀγκώδης τόμος τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς τοῦ Γ. Χριστοδούλου δίδει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀξίου φιλολόγου, ἐγκρατοῦς μὲν εἰς βαθμὸν ὑψηλὸν τῆς μεθόδου πρὸς συγκρότησιν κειμένων ἀξιόπιστων, γνώστου δὲ εἰς τὸ ἔπακρον τῆς ἐπὶ αἰῶνας προηγηθείσης ἐρεύνης ἀνδρῶν ἐγνωσμένης φιλολογικῆς δεινότητος καὶ συμπάσης τῆς διεθνούς βιβλιογραφίας. Ἡ ἐργασία, ἥτις ἐμφανίζεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν εἶναι ἡ μόνη προσφορά του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπιστήμην. Θὰ μνημονεύσω μόνον δύο μεγάλας ἐργασίας του. Τὴν ἐκδοσιν τῶν σχολίων τῶν τριῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους, δι' ἧς ἐγένετο συνεχιστὴς μετὰ αἰῶνα τοῦ ἔργου τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου, ἐξόχου καὶ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένου φιλολόγου καὶ τοῦ ἔργου περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Κόντου, δι' οὗ κατέστησε γνωστὴν τὴν καταπληκτικὴν πνευματικὴν προσφορὰν ἐνὸς τῶν ἐκλεκτοτέρων Νεοελλήνων φιλολόγων, τοῦ ἀπολαύοντος κύρους μεγίστου εἰς τὴν σύγχρονόν του φιλολογοῦσαν Ἑσπερίαν, ἥτις καὶ ἐμπράκτως τὸν εἶχε τιμήσει.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

Keos. V. Results of Excavations conducted by the University of Cincinnati under the auspices of the American School of Classical Studies at Athens. Volume V. *Ayia Irini*: Period. V by Jack L. Davis Verlag Philipp von Zabern, Mainz 1986, σελ. XXI+125, πίν. 68.

Ὁ προκείμενος τόμος ἐξετυπώθη τέταρτος κατὰ σειράν ὑπὸ τοῦ καθηγ. Ἀρχαιολογίας τοῦ University of Illinois at Chicago δρ. Jack L. Davis κατ' ἀνάθε-